

Єсіков В.В. здобувач НУЦЗУ, м. Харків
ORCID: 0009-0007-1199-1531

Пупенко А.В. здобувач НУЦЗУ, м. Харків

Esikov V. researcher National University of Civil Defence of Ukraine

Pupenko A. researcher National University of Civil Defence of Ukraine

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

MILITARY-POLITICAL MECHANISM FOR ENSURING NATIONAL SECURITY

В статті розглянуто підходи удосконалення військово-політичного механізму забезпечення національної безпеки в оборонній сфері через комплекс інтеграційних процесів, що являється системою економічних стосунків між державними, територіальними органами влади і управління і підприємствами, в яких регіони виступають активними суб'єктами і реалізують власні інтереси, разом з національними і інтересами бізнес-структур.

Проаналізовано систему механізму забезпечення національної безпеки в оборонній сфері та принципи управління ризиками інтеграційних процесів військово-економічної і військово-технічної співпраці, де головним є ризик недостатності ресурсного забезпечення за основними аспектами і напрямками співпраці. Для управління цим ризиком запропонований комплекс заходів, що реалізуються у разі розривів в ресурсах для розвитку потенціалу і зростання обороноздатності при ухваленні стратегічних рішень у зв'язку з неадекватністю аналізу зовнішніх умов, недооцінки складності поставлених стратегічних оцінок, а також з неготовністю оборонно-промислового комплексу до виробництва продукції, що відповідає сучасним викликам.

Ключові слова: національна безпека, державне управління, військово-політичний механізм забезпечення національної безпеки.

The article examines approaches to improving the military-political mechanism for ensuring national security in the defense sphere through a complex of integration processes. This is viewed as a system of economic relations between state and local authorities and enterprises, where regions act as active entities pursuing their own interests alongside national goals and the interests of business structures.

The system of the national security mechanism in the defense sphere is analyzed, as well as the risk management principles for integration processes in military-economic and military-technical cooperation. The primary focus is on the risk of insufficient resource support across key aspects of cooperation. To manage this risk, a set of measures is proposed to be implemented in cases of resource gaps for capacity building and defense capability growth. These measures address issues arising from inadequate analysis of external conditions, underestimation of strategic challenges, and the defense-industrial complex's lack of readiness to produce equipment that meets modern threats.

Keywords: *national security, public administration, military-political mechanism for ensuring national security.*

Постановка проблеми. В основі усієї системи забезпечення військової безпеки лежить особливий механізм державного управління, що включає певну мету, завдання, принципи, об'єкти, суб'єкти, сили, форми, засоби і способи. Слід сказати, у вітчизняній науковій літературі військово-політичний механізм забезпечення національної безпеки вивчений ще недостатньо, не часто піддається глибокому науковому аналізу, що об'єктивно може спричинити не обгрунтованість рішень, що приймаються у військовій сфері, неефективність їх реалізації.

Крім того, з урахуванням нових зовнішніх і внутрішніх політичних реалій, умов розвитку міжнародної, колективної регіональної і глобальної безпеки, він вимагає постійного перегляду і вдосконалення. У загальному плані механізм означає систему, пристрій, що визначають порядок якого-небудь виду діяльності; послідовність станів, процесів, що визначають собою яку-небудь дію, явище; сукупність взаємозв'язаних елементів (ланок), що забезпечують рух.

Система ж це сукупність елементів, що знаходяться в стосунках і зв'язках між собою і що утворюють цілісність, єдність. Під управлінням розуміють різні способи дії суб'єкта на об'єкт, що змінюють положення, поведінку і властивості суб'єкта [2]. У широкому сенсі державне управління розуміють як вид соціального управління, суб'єктом якого виступає держава в цілому. У вузькому сенсі державне управління - це організуюча діяльність органів виконавчої влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Для теоретико-методологічного осмислення управлінських механізмів дуже корисними є окремі ідеї [1, 2,3,4,]

Крім того, слід зазначити, що дослідженню сучасних проблем військової безпеки присвятили свої наукові праці вчені:[5, 6, 7, 10].

Метою статті є - аналіз структури військово-політичного механізму забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що стосовно забезпечення військової безпеки, механізм державного управління має на увазі цілеспрямовану дію держави, його органів на військову сферу, сукупність взаємозв'язаних складених елементів, що забезпечують військову безпеку держави, суспільства і особи, при використанні певних функцій, форм і методів. Можна погодитися з позицією українських вчених в тому, що механізм забезпечення військової безпеки держави і суспільства - це об'єктивно обумовлена і суб'єктивно сукупність владних, управлінських і координаційних дій, пов'язаних з організацією і використанням засобів озброєного насильства для превенції і елімінації зовнішніх і внутрішніх військових небезпек і загроз, а зі змістовного боку це - діяльність з виявлення (вивчення), прогнозування, запобігання, нейтралізації, припинення, відображення, усунення і знищення (ліквідації) військових небезпек і загроз.

У змісті механізму державного управління забезпечення військової безпеки виділимо п'ять груп взаємозв'язаних елементів:

- 1) основа детермінації;
- 2) функції;
- 3) ресурси;
- 4) процес діяльності;
- 5) координація.

Першим елементом в якості зовнішніх детермінуючих передумов цілей і завдань механізму державного управління забезпечення військової безпеки слід розглядати геополітичну і військово-політичну обстановку на міжнародному і регіональному рівнях; в якості внутрішніх - внутрішньополітичну обстановку, тобто чинники зовнішнього і внутрішнього середовища в сукупності.

Цілі і напрями забезпечення військової безпеки країни і захист її життєво важливих інтересів з опорою на військові засоби визначає військова політика. На вищому рівні державного управління повинні вирішуватися корінні проблеми військового будівництва, зміцнення обороноздатності і забезпечення безпеки країни. Головними з них є:

- визначення військово-політичних і стратегічних цілей, формування військової політики;
- затвердження правових основ організації оборони, розробка і прийняття військової доктрини держави;
- розробка принципів побудови оборони і її розвитку;
- визначення розмірів і структури Збройних Сил, кількісного і якісного складу озброєння, об'єму фінансування військового будівництва;
- розгляд планів військового будівництва і організації їх виконання;
- затвердження і призначення військових кадрів вищої ланки;
- визначення напрямів військової співпраці в міждержавних відносинах.

В Україні стратегічні національні пріоритети в області озброєного захисту держави, національної оборони, державної і громадської безпеки,

стійкого розвитку визначені у Військовій доктрині України [8], Стратегії національної безпеки України [9] та ін.

Діяльність суспільства і держави з забезпечення військової безпеки повинна базуватися на засадничих принципах, серед яких, єдність, взаємозв'язок і збалансованість усіх видів безпеки, зміна їх пріоритетності залежно від ситуації, що змінюється;

- пріоритет політичних, економічних, інформаційних засобів забезпечення військової безпеки;

- висунення реальних (за часом, ресурсам, силам і засобам) завдань;

- здійснення заходів насильства (у тому числі і з використанням військової сили) тільки на основі норм міжнародного права і в строгій відповідності з вітчизняними законами;

- здійснення управління силами і засобами забезпечення військової безпеки і розподілу компетенції між органами державної влади, та органами місцевого самоврядування [5].

На наш погляд до числа найважливіших принципів механізму державного управління забезпечення військової безпеки слід віднести, разом з перерахованими:

- принцип законності;

- принцип розділення влади і розмежування повноважень, що виражається у взаємодії органів державної влади, регіональних органів державної влади, інших органів влади між собою і взаємодії з громадськими об'єднаннями міжнародними організаціями і громадянами з питань забезпечення військової безпеки;

- поєднання централізованого державного керівництва системою забезпечення військової безпеки з громадянським контролем її діяльності.

Другим елементом є функції управління у сфері забезпечення військової безпеки, які виступають як найбільш типові, відносно самостійні і стійкі, спеціалізовані види управлінської діяльності зі створення, підтримки і розвитку умов для успішного вирішення завдань забезпечення військової безпеки держави, представлені у вигляді трьох груп:

- основні або загальні функції управління у сфері забезпечення військової безпеки держави.

До складу основних функцій управління включені наступні: вироблення і ухвалення управлінських рішень, організація, регулювання і коригування, облік і контроль [6]. Контроль виступає як одна з найважливіших функцій управління, яка дозволяє не лише виявляти, але і попереджати відхилення, помилки і недоліки, шукати нові резерви і можливості. Види контролю залежать від міри конституційного, особливо демократичного, розвитку держави, режиму владарювання, а також від юридичних традицій рівня правової свідомості;

- спеціальні функції, які безпосередньо визначаються особливостями об'єктів безпеки;

- допоміжні функції, такі як: кадрова, матеріально-технічна - господарська, діловодна та інші. [4].

Зі змістовного боку функції механізму державного управління забезпечення військової безпеки – це:

виявлення (вивчення), прогнозування, запобігання, нейтралізація, припинення, відображення, усунення і знищення (ліквідація) військових небезпек і загроз в усіх сферах їх прояву; формування законодавчої бази у сфері забезпечення військової безпеки;

захист конституційного ладу, здійснення правосуддя у справах про військові злочини, що зазіхають на безпеку особи, суспільства і держави, забезпечення судового захисту громадян, громадських і інших організацій і об'єднань, чії права були порушені у зв'язку з діяльністю з забезпечення військової безпеки;

ухвалення рішень з питань використання сил і засобів забезпечення військової безпеки (в межах свого ведення) застосування військової сили;

визначення критеріїв військової безпеки і їх порогових значень; вироблення комплексу заходів з забезпечення військової безпеки у внутрішній і зовнішній політиці, в області оборони, військово-наукової, військово-технічної, військово-економічної, прикордонної, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності, інформаційної, екологічної і інших сферах;

підтримка на необхідному рівні воєнно-стратегічних і мобілізаційних ресурсів держави; створення і підтримка в готовності сил і засобів забезпечення військової безпеки;

визначення бюджетних асигнувань на фінансування органів забезпечення військової безпеки;

участь в заходах з забезпечення військової безпеки за межами держави відповідно до міжнародних договорів і угод;

розгляд і ухвалення законів з питань ратифікації і денонсації міжнародних договорів в області військової безпеки;

підтримка і розширення міжнародної співпраці у військово-технічній сфері [7].

Функції державного управління здійснюються за допомогою державних інститутів, що взаємодіють між собою, які можна умовно підрозділити на дві групи :

1) державні інститути, для яких відповідна функція є основною;

2) інститути держави, для яких функція забезпечення військової безпеки є додатковою.

Третім елементом виступають ресурси, які складаються з сил і засобів. Наприклад, сили включають Збройні Сили України, інші війська, військові формування і органи, в яких законодавством передбачена військова і (чи) правоохоронна служба, органи законодавчої, виконавчої і судової влади, що беруть участь в забезпеченні військової безпеки держави на підставі

законодавства України [8, 9], інші політичні і громадські організації і установи, науково-дослідні інститути.

До засобів відносяться - нормативні акти; устаткування, засоби озброєння, технології; технічні, програмні, лінгвістичні, правові, організаційні засоби, використовувані в системі забезпечення військової інформації для збору, формування, обробки, передачі або прийому інформації. Сюди ж можна зарахувати військову потужність держави, про яку останніми роками з'явилося досить багато публікацій. Наприклад, Г. Моргентау одним з перших виділив компоненти, що формують те, що можна визначити як національну силу або потужність держави: географічне положення і ресурси, промисловий потенціал, кількість і якість Збройних сил, людські ресурси, національний характер, національну мораль, якість дипломатії, рівень державного управління [5].

Вільям Макніл впродовж 20 років досліджував еволюцію військових технологій, результатом чого стала праця «В гонитві за потужністю. Технологія, озброєна сила і суспільство в XI - XX віках», де автор показує, як розвивався військовий потенціал провідних гравців світової політики [11].

Українські вчені під військовою потужністю держави розуміють «реалізовану частину усіх сукупних матеріальних і духовних сил держави, її потенціалів, військової організації, які використовуються для забезпечення військової і національної безпеки країни в цілому» [5], та сукупність виділених на цей період сил і засобів, призначених для військового захисту інтересів і досягнення внутрішніх і зовнішніх політичних цілей. Але держава не може увесь свій сукупний потенціал, усі свої ресурси перетворити на військову потужність. Військова потужність держави не може бути сумою усіх її потенціалів, а представляє тільки їх певну частину [1].

У методології оцінки військового потенціалу країн світу загальноприйнятими критеріями оцінки служать такі показники, як абсолютна і відносна величина долі валового внутрішнього продукту, що виділяється на оборону, чисельність збройних сил (абсолютна і відносна у вигляді відсотка від загальної чисельності населення) і їх мобілізаційні можливості, чисельність персоналу, зайнятого в оборонно-промисловому комплексі, загальний розмір ВВП та інше.

Як основний розрахунковий критерій відбору рішень розвитку військового потенціалу використовується універсальний критерій «ефективність - вартість», який базується на концепції, розробленій для оцінки ефективності інвестиційних проектів.

Четвертий елемент механізму державного управління - це процес діяльності, який має на увазі використання набору моделей, методів, методик управління, контролю стану і рівня забезпечення військової безпеки.

Наприклад, методи забезпечення військової безпеки - це способи здійснення цілей, завдань і функцій, покладених на суб'єкти забезпечення військової безпеки. Вибір методів в практичній діяльності визначає реальність досягнення поставлених перед відповідними суб'єктами забезпечення військової безпеки цілей.

Найбільш дієві і універсальні методи забезпечення військової безпеки - переконання і примус. Моральна, психологічна і матеріальна дія суб'єкта забезпечення військової безпеки на волю і поведінку людей, покликану спонукати, зміцнювати і розвивати свідомість, що відповідає цілям і завданням забезпечення військової безпеки, і стимулювати належну поведінку в цій області, складає основу і суть методу переконання [3].

П'ятим елементом в змісті механізму державного управління, забезпечення військової безпеки являється координація або взаємодія. Тобто, забезпечення погодженої роботи органів управління різних рівнів, підвідомчих їм об'єктів з метою найбільш ефективного виконання їх загальних або взаємозв'язаних завдань. Координація може досягатися двома шляхами: або угодою між зацікавленими учасниками, або владним приписом уповноваженого державного органу, обов'язкового для координованих учасників [4].

Координація в механізмі державного управління забезпечення військової безпеки означає погоджену роботу усіх гілок влади, укладення ними угод і дотримання усіма учасниками владних приписів єдиного Центру.

Висновки. Таким чином, механізм державного управління забезпечення військової безпеки є досить складною системою, функціонування якої засноване на взаємодії і взаємозв'язку усіх його елементів, що перебувають під впливом безлічі чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Богданович В. Ю., Семенченко А. І., Муха В. А., Бортник О. О. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах : монографія. Київ : Кий, 2007. 369 с.
2. Венцовський Д. Ю. Зовнішньоекономічна безпека України: стан та напрями забезпечення. Стратегічні пріоритети. 2015. № 3. С. 56–63.
3. Вонсович О. С. Національна безпека України в умовах сучасних геополітичних змін. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2017. Вип. 24 (2). С. 18–24.
4. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія. Київ : НІСД, 2010. 228 с.
5. Копанчук В. О. Концептуальні засади національної безпеки України в умовах глобалізації з акцентом світового досвіду. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1614> (дата звернення: березень 2023).

6. Криштанович М. Ф. Механізми державного управління діяльністю інституцій у сфері забезпечення соціальної безпеки суспільства. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/6955/1/30.pdf> (дата звернення: березень 2023).
7. Крук С. І. Аналіз стану організаційно-правових механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 20. С. 72–78.
8. Про воєнну доктрину України : Указ Президента України від 15 черв. 2004 р. № 648/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#Text> (дата звернення: 25.05.2023).
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 25.05.2023).
10. The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society Since A.D. 1000 / William H. McNeill. Chicago : University of Chicago Press, 1984. 405 p.

References:

1. Bohdanovych V. Yu., Semenchenko A. I., Mukha V. A., Bortnyk O. O. Teoretyko-metodolohichni zasady zabezpechennia natsionalnoi bezpeky derzhavy u yii vyznachalnykh sferakh [Theoretical and Methodological Principles of Ensuring National Security of the State in Its Key Areas]. Kyiv : Kyi, 2007. 369 p.
2. Ventskovskiyi D. Yu. Zovnishnoekonomichna bezpeka Ukrainy: stan ta napriamy zabezpechennia [Foreign Economic Security of Ukraine: State and Directions of Ensuring]. Stratehichni priorityty. 2015. No. 3. P. 56–63.
3. Vonsovych O. S. Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh suchasnykh heopolitychnykh zmin [National Security of Ukraine in the Context of Modern Geopolitical Changes]. Naukovyi visnyk Diplomatychnoi akademii Ukrainy. 2017. Vol. 24 (2). P. 18–24.
4. Horbulin V. P., Kachynskiyi A. B. Stratehichne planuvannia: vyrishennia problem natsionalnoi bezpeky [Strategic Planning: Solving National Security Problems]. Kyiv : NISD, 2010. 228 p.
5. Kopanchuk V. O. Kontseptualni zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii z aktsentom svitovoho dosvidu [Conceptual Principles of National Security of Ukraine in the Context of Globalization with Emphasis on World Experience]. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2018. No. 11. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1614> (accessed March 2023).
6. Kryshtanovych M. F. Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia diialnistiu instytuttsii u sferi zabezpechennia sotsialnoi bezpeky suspilstva

[Mechanisms of Public Administration of Institutional Activities in the Field of Social Security]. Available at: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/6955/1/30.pdf> (accessed March 2023).

7. Kruk S. I. Analiz stanu orhanizatsiino-pravovykh mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia u sferi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Analysis of Organizational and Legal Mechanisms of Public Administration in the Field of National Security of Ukraine]. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2018. No. 20. P. 72–78.

8. Pro voiennu doktrynu Ukrainy [On the Military Doctrine of Ukraine]: Decree of the President of Ukraine dated June 15, 2004 No. 648/2004. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#Text> (accessed May 25, 2023).

9. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy” [On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine “On the National Security Strategy of Ukraine”] : Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 No. 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (accessed May 25, 2023).

10. McNeill W. H. The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society Since A.D. 1000. Chicago : University of Chicago Press, 1984. 405 p.